

GEMERSKO-MALOHONTSKÉ MÚZEUM

GÖMÖR-KISHONTI MÚZEUM

BANSKOBYSŤICKÝ
SAMOSPRÁVNÝ KRAJ

Putovné výstavy

Vándorkiállítások
2025

ARCHEOLÓGIA

Gemersko-malohontské múzeum v Rimavskej Sobote -
zariadenie Banskobystrického samosprávneho kraja

výstava

Historické fajky a fajčiarske potreby zo zbierok
Gemersko-malohontského múzea

20. MÁJ - 31. JÚL 2017

Sprístupnená počas XIII. ročníka Noci múzeí a galérií 2017

Výstava venovaná 135. výročiu vzniku múzea

Komisár výstavy: PhDr. Alexander Botoš

www.gmmuzeum.sk

Krásavice zahalené v dyme

Historické fajky a fajčiarske potreby zo zbierok
Gemersko - malohontského múzea

Sprístupnená výstava predstavuje historické fajky zo zbierok Gemersko-malohontského múzea, z obdobia 17. až 20. storočia. Zbierku fajok múzea predstavuje takmer 100 kusov fajok. V zbierke sú zastúpené fajky vyrobené z rôznych druhov materiálu, ako hlina, drevo, porcelán, sepiolit alebo parožie. Z chronologického hľadiska je zaujímavá keramická fajka opatrená zelenou glazúrou a plochým rebrom. Fajka bola objavená počas archeologického výskumu Hlavného námestia v Rimavskej Sobote. Táto fajka predstavuje najstaršiu fajku zo zbierok múzea a pochádza zo 17. storočia. V zbierke sú zastúpené aj turecké fajky pochádzajúce zo 17. storočia. V zbierke fajok múzea majú výnimočné postavenie fajky z pozostalosti rimavskosobotského rodáka a zakladateľa uhorského klasicistického sochárstva Istvána Ferenczyho (1792 – 1856).

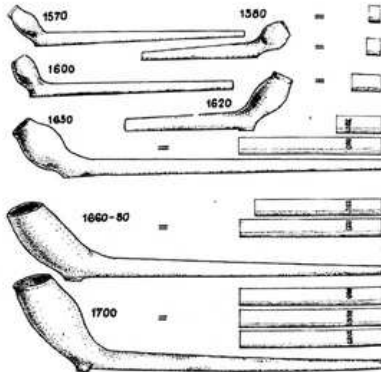

Najstaršie fajky používali americkí Indiáni, správy o ich fajčení prinášajú už prví conquistadori. Indiánske fajky boli jednoduché duté kukuričné alebo drevené palice. Pre amerických Indiánov bolo fajčenie – výchovane tabakového dymu náboženským rituálom. Nikotin spôsoboval dočasné omámenie a pocit blaženosti, pre Indiánov to predstavovalo prebĺbenie sa s nadpozemskému životu, kontakt so svetom bohov. Indiáni verili, že fajčením odháňajú zlych duchov, ktorí spôsobujú choroby.

Za najstaršiu fajku v Európe niektorí bádatelia označujú Hlavicu hlénnej „fajky“ so zachovanou časťou trúbky, z doby bronzovej objavený na ľavorskej lokalite Bad Abbach.

Prvým dobytým indánske podobnosť fajky pripomína hudobný nástroj – píšťaliu. A práve z pomenovania píšťale sú odvodené pomenovania fajky vo viacerých jazykoch – nemecky - die Pfeife, anglicky – Pipe, francúzsky - la pipe, maďarsky – pipa. Slovenský názov fajky je odvodený od nemeckého názvu, čo poukazuje aj na zmenu ako sa fajka dostala na územie Slovenska.

Prvé fajky na európskom kontinente boli vyrábané v Anglicku, z hlín už koncom 16. storočia. Po roku 1600 sú už známe mená prvých výrobcov fajok v Anglicku. V tomto období sa vyrábali jednoduché keramické fajky z bielej hlíny s dlhou tenkou trúbkou. Prvé anglické fajky boli krátke, dosahovali cca 5 - 8 cm, až po nízkych destičkách na fajku začala predlžovať až dosiahla 20 – 21 cm. Dĺžka fajky je preto výborným chronologickým údajom.

Staré anglické fajky a ich chronologické zaradenie. Podľa Harmon - Štefka 2007

Po roku 1603 museli protestanti (medzi nimi aj výrobcovia fajky) z Anglicka „emigrovať“ a vtedy priniesli znalosť výroby fajok do Holandska. V Holandsku došlo k mimoriadnemu rozkvetu fajkárskej výroby v oblasti mesta Gronau.

Za najstaršiu fajku objavenú na území Slovenska môžeme považovať fajku holandského typu, ktorá bola objavená v Nitre pri futbale konkrétne aj spolu pohárom Zigmunda II. z roku 1622.

V priebehu 17. storočia vznikla tzv. dvojdielna fajka. Z praktických dôvodov sa trúbka, ktorá viedla od hlavice k ústam oddeľila. Hlavica fajky sa na rozdiel vyrábala z keramiky, ale trúbka u nás označovaná ako nožička alebo pipárad bola vyrobena z čerešňového dreva a mala pripevnený kónus alebo rohovitý náustok. Práve v Rimavskej Sobote bol už od roku 1721 činný cech na výrobu kónusových náustkov na fajky.

Typológia dvojdielnych a trojdielnych fajok. Podľa Glacka 2007

J. E. Nilson: Fajčiaci ľudia. Rytina 1750. Podľa Hostá 1984

V 18. storočí nastal vo výrobe fajok zásadný míľnik. Objavil sa nový materiál na výrobu fajok – morská perla (Meerschamst) alebo sepiolit. Je to nerast, hrdýť kremečnatu koreňnatého. Sepiolit je takmer ideálnym materiálom na výrobu fajok. Je mäkký, dá sa výborne spracovávať rezaním, je jemne pórovitý, dobre preberá vôňu tabaku, nevylúča pri fajčení kondenzát, je mimoriadne ľahký a dobre sa ťahá.

Sepiolitové fajky sa stali vyhľadávanými fajkami, nakoľko sa pri ich výrobe a úprave mohlo naplno rozvinúť estetické čítanie fajkárskeho majstra, ktorý dokázal z kusu sepiolitu vyrobiť umelecké dielo takej estetickej hodnoty, že stálo ako hociaký a kusový dar pre vysokopostavené osoby.

V 18. storočí sa objavili nové typy fajok – trojdielne fajky. V čínskej časti hlavice fajky sa počas fajčenia dvojdielnej fajky zhromažďovala pod tlakom tabakov ľľava vytvorená z tabaku a silu – ľudovo označovaná močka. Znepríjemňovala fajčenie a po natrúpaní väčšieho množstva ho zneškodňovala. Bolo ju treba odstraňovať – vyfúknuť, aby sa pritom nemešal z fajky druhej čiasti tabak vybrať, vznikla fajka trojdielna. Tretí diel je nízke koleso, s dvom náskapkmi tzv. štiavnik (mokvák), ktoré sa vkladá medzi hlavicu fajky a trúbku.

Trojdielne fajky sú výnimočne spojené s novým materiálom na výrobu fajok – s porcelánom, ktorý sa na výrobu fajok začal používať už v 18. storočí. V prvej polovici 18. storočia získal obľubu vajcovitý tvar fajky s hladkým povrchom. Na hlaviciu fajky boli napríklad ručne maľované, neskor strojovo odliatané rôzne žánrové obrázky a motívy. Tieto fajky okrem funkcie fajkárskej potreby začali plniť aj funkciu suveníru.

K výrobe fajčiaru okrem fajky a tabaku (stónajúci patrí ešte ocieľka kremeľ a práchno, na zapalovanie fajky (pred vynájdennm zápalky), mešec alebo mechur na tabak, zhotovený z baranieto alebo prasacieho mechúra na vrchu zviazaný dýňami šnúrkami a kovový čistiac na čistenie fajky zvaný šparček.

celá fajčiarska garnitúra len zl. 1.90.

Zdravotná fajčiarska garnitúra
pozostávajúca z 10 súčiastok najlepšíh fajčiarstvih
Hlavná časť fajky je z porcelánu, ktorý je veľmi pevný a odolný. Hlavná časť fajky je z porcelánu, ktorý je veľmi pevný a odolný. Hlavná časť fajky je z porcelánu, ktorý je veľmi pevný a odolný.

Všetko dovedena stojí len zl. 1.90.
Hlavná časť fajky je z porcelánu, ktorý je veľmi pevný a odolný. Hlavná časť fajky je z porcelánu, ktorý je veľmi pevný a odolný. Hlavná časť fajky je z porcelánu, ktorý je veľmi pevný a odolný.

celá fajčiarska garnitúra len zl. 1.90.

Zdravotná fajčiarska garnitúra
pozostávajúca z 10 súčiastok najlepšíh fajčiarstvih
Hlavná časť fajky je z porcelánu, ktorý je veľmi pevný a odolný. Hlavná časť fajky je z porcelánu, ktorý je veľmi pevný a odolný. Hlavná časť fajky je z porcelánu, ktorý je veľmi pevný a odolný.

Všetko dovedena stojí len zl. 1.90.
Hlavná časť fajky je z porcelánu, ktorý je veľmi pevný a odolný. Hlavná časť fajky je z porcelánu, ktorý je veľmi pevný a odolný. Hlavná časť fajky je z porcelánu, ktorý je veľmi pevný a odolný.

Mimoriadny umelecký a estetický zážitok poskytne luxusná fajka zhotovená zo sepiolitu. Krk fajky je realisticky a plasticky stvárnený vo forme ľudskej ruky, v ktorej sedí žena – matka na rukách držiaca dve malé deti. Na výstave je prezentovaná aj fajka vysokej historickej hodnoty. Predstavuje ju dvojdielna fajka vyrobená zo sepiolitu a podľa nápisu na striebornom vrchnáčku hlavičky usudzujeme, že fajka patrila dedičnému trenčianskemu a liptovskému županovi Štefanovi Illesházymu (1762 – 1838). Fajka pochádza z roku 1818.

Na sprístupnenej výstave sa návštevníci môžu oboznámiť aj s pomôckami a potrebami, ktoré boli používané pri fajčení a užívaní tabaku. Na výstave sú vystavené rôzne druhy stojanov na fajky (pipatórii), rôzne druhy mešcov na tabak, rôzne druhy tabatierok na šnupací tabak, ocieľ'ky na zapal'ovanie fajok, náradie na čistenie fajok, ako aj rôzne druhy zápalky a popolníkov.

Fajčenie tabaku v Európe a na území Slovenska

Počiatky fajčenia moderné v Európe. Hlavná časť fajky je z porcelánu, ktorý je veľmi pevný a odolný. Hlavná časť fajky je z porcelánu, ktorý je veľmi pevný a odolný. Hlavná časť fajky je z porcelánu, ktorý je veľmi pevný a odolný.

Joan Nicol de Villemain odovzdáva kráľovnej Katarína Medická jej tabakové listy

pre pestovanie tejto plodiny výhodné klimatické podmienky. S pestovaním tabaku v Rakúšskej monarchii môžeme počať v priebehu 17. storočia. V roku 1670 bolo v monarchii uzátené čo na doviez tabaku, v roku 1728 bol zavedený výhradný štátny predaj tabaku.

V roku 1784 cisár Jozef II. zaviedol štátny tabakový monopol („Tabakspaten“), ktorého niektoré nariadenia ostali v platnosti až do roku 1948.

Od roku 1880 sa mohol tabak pestovať len na miestach štátneho správneho na to vyhradených.

Písomné záznamy o pestovaní tabaku z Novohradu a Gemery pochádzajú z 18. storočia. Okolo roku 1850 sa tabak pestoval aj v okolí Štúrova.

K fajčeniu fajky v Malohontoch viaže 252 veršová humoristická básne od básnika Juraja Bahla (1689 – 1769), ktoru napísal v roku 1735 v latinskom jazyku. Eliego joco-seno de pipa. Báseň vyšla v roku 1830 v Slovenských v slovakizovanej česline pod názvom „Eliego smiešno – vášňa o fajke“.

Fajčenie tabaku z fajky sa spočiatku aj v Rakúšskej monarchii považovalo za nevhodné. Fajčenie fajky sa tolerovalo v náležitých spoločenských vrstvách (vojaci, sedliaci, robotníci, remeselníci). Štátna uprosťovnítstva šnupanie praškového tabaku z hromadných a prepychových tabatierok.

Zakladateľ slovenskej etnografie Jan Čaplovič vo svojom diele „O Slovensku a Slovákoch“ z rokov 1818 – 1820, píše „bez rozdielu stavu, národnej príslušnosti, veku a iných vlastností podliehajú v Uhorsku tejto smradľavej tráve“. Fajčenie ženy sú zriedkavosťou, ale aj také sa už našli. Vznikajúcej prílohy možno považovať za objavu o to rodnej v praškovom vopale. Ženy z ľudu a výnimkou cigánok nefajčili ani nešlupali.

Na inom mieste píše, že veľmi obľúbené boli fajky z Podkráľia v Novohrade a v Prihradzi v Gemeri. V Rimavskej Sobote podľa Čaploviča bol činný cech na výrobu kónusových náustkov na fajky a svoj štátet dostal už v roku 1721.

Fajčiaci bohovia. Podľa Harmon - Štefka 2007

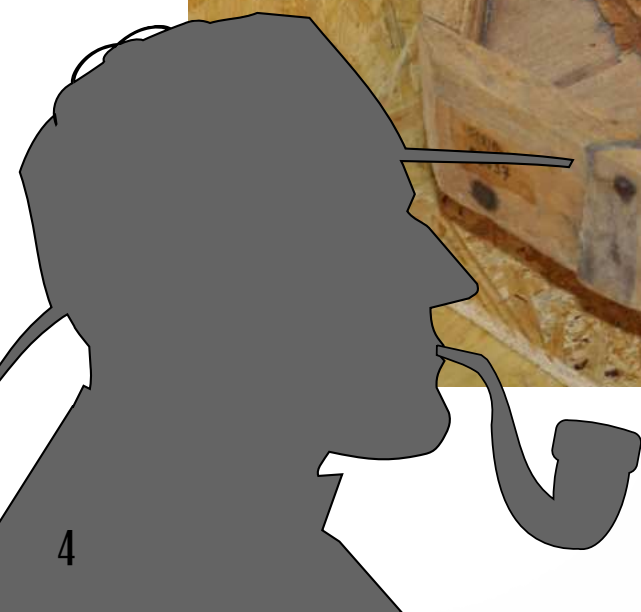

Truhly list básne Juraja Bahla „Eliego joco-seno de pipa“

Výstavu tvorí 7 posterov o rozmeroch 71 x 97 cm vytlačených na komatexe (PVC doska). Postery sú v slovenskom jazyku.

Témy posterov sú nasledovné:

1. Fajčenie tabaku v Európe a na území Slovenska
 2. Fajka
 3. Tabak
 4. Tabaková továreň v Rimavskej Sobote
 5. Zbierka fajok Gemersko-malohontského múzea
- Počet zbierkových predmetov: 182 kusov

Stredoveké a včasnónovoveké hrnčiarstvo v Gemeri – Malohonte a v Novohrade

Gemersko-malohontské múzeum – kultúrna inštitúcia Banskobystrického samosprávneho kraja,
Hradné múzeum vo Filakove, Novohradské múzeum a galéria
Gömör-Kishonti Múzeum – A Besztercebányai Kerületi Önkormányzat kulturális intézménye,
Füleki Vármúzeum, Nógrádi Múzeum és Galéria

VÝSTAVA
KIÁLLÍTÁS

**STREDOVEKÉ A VČASNONOVOVEKÉ HRNČIARSTVO
V GEMER-MALOHONTE A V NOVOHRADÉ**

**KÖZÉPKORI ÉS KORA ÚJKORI FAZEKASSÁG
GÖMÖRBEN ÉS NÓGRÁDBAN**

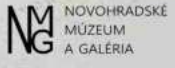

**25. JANUÁR - 30. APRÍL
2024**

Kurátor výstavy / A kiállítás kurátora
PhDr. Alexander Botoš

V priestoroch Gemersko-malohontského múzea / A Gömör-Kishonti Múzeum kiállítótermében

www.gmmuseum.sk

Hrnčiarstvo patrí medzi najstaršie remeslá, v dejinách ľudstva. Z mäkkej hliny dokázal neolitický človek vyrobiť pomocou svojich rúk a ohňa pomerne odolné a všestranne použiteľné keramické nádoby, ktoré sprevádzajú človeka až do súčasnosti (v Karpatskej kotline už viac ako 8 000 rokov). Na území Slovenska v stredoveku existovalo niekoľko okruhov keramiky deliacich sa podľa farby črepu keramiky a zodpovedajúcich aj určitým územným okruhom. V župách Gemer - Malohont a Novohrad bola rozšírená tzv. biela keramika. Hrnčiarstvo na tomto území nadobudlo špecifický charakter vďaka surovinovým zdrojom – hlinám s obsahom kaolínu, ktoré patria medzi najväčšie ložiská kvalitnej ohňovzdornej hliny v celej Karpatskej kotline. Na sprístupnenej výstave sú prezentované nálezy bielej stredovekej keramiky z obdobia od 11. – 12. storočia až do 18. storočia, v počte približne 50 ks. Produkcia tejto keramiky pretrvávala kontinuálne viac ako 700 rokov, až do 1. polovice 20. storočia. Pre keramiku produkovanú Gemer - Malohont a Novohrad je typické bohaté červenohnedé maľovanie (dekorovanie) zemitými hlinkami, ktoré sa objavuje od 2. pol. 14. storočia a udržuje sa až do zániku produkcie tejto keramiky. Na výstave je prezentovaná široká škála hrnčiarskych výrobkov – hrnce, šálky, džbány, krčahy, ako aj špecifikum tohto druhu keramiky – hlinené fl'aše.

Návštevník sa na výstave môže oboznámiť s procesom výroby hrnčiarskych výrobkov v stredoveku, ktorý bude okrem sprievodných textov aj zhmotnený prostredníctvom repliky stredovekej hrnčiarskej dielne z vlastníctva hrnčiara Antona Drímaja z Beluja.

Na výstave sú prezentované zbierkové predmety zo zbierok nasledovných fondových inštitúcií:
Gemersko – malohontské múzeum, Hradné múzeum vo Fil’akove a Novohradské múzeum a galéria v Lučenci.
Výstavu tvorí 9 posterov o rozmeroch 65 x 110 cm a 1 poster o rozmeroch 210 x 65 cm vytlačených na komatexe (PVC doska).

Postery sú v slovenskom a v maďarskom jazyku.

Témy posterov sú nasledovné:

1. Poster úvodný
 2. Hrnčiarstvo v stredoveku a vo včasnom novoveku v Gemeri-Malohonte a v Novohrade
 3. Surovinové zdroje – íly poltárskej formácie
 4. Kopanie (ťažba) a spracovanie hlíny
 5. Tvarovanie nádob a hrnčiarsky kruh
 6. Nástenná mal’ba (freska) s vyobrazením motívu „Krčmárky z pekla“
 7. Sušenie a povrchová úprava keramiky
 8. Vypal’ovanie keramiky a hrnčiarske pece
 9. Charakteristika stredovekého a včasnnonovovekého hrnčiarstva na území Gemera-Malohontu a Novohradu
 10. Chronologický vývoj keramiky
- Počet zbierkových predmetov: 86 kusov

TRADÍCIA VÝROBY GÚB

ETNOLÓGIA

v Gemeri-Malohonte

Významnú časť chovu hospodárskych zvierat v minulosti tvoril chov oviec, ktorý mal význam nielen v súvislosti so spracovaním mäsa a mlieka, no i vlny, vďaka čomu sa stal základom významných remesiel, a to súkenníctva a gubárstva. Súkenníctvo, teda remeselná výroba súkna, patrilo na Slovensku medzi najvýznamnejšie remeslá. V rámci Gemera-Malohontu už v 17. storočí tvorili súkenníci cech v Rimavskej Sobote, Jelšave, Ratkovej, Rožňave a Štítniku, v prvej polovici 19. storočia vznikol súkennícky cech v Tisovci a Klenovci. V nadväznosti na spracovanie ovčej vlny a výrobu súkna sa v Gemeri-Malohonte rozšíria i výroba gúb. Pojmom guba označujeme tkaninu z ovčej vlny na povrchu s vlasom, alebo slučkami či plášt' rovnako s vlasom na povrchu.

Guba bola zimným odevom napríklad pastierov, furmanov, rybárov. V Gemeri-Malohonte boli v 19. storočí centrami remeselnej výroby gúb Rimavská Sobota, Tisovec, Rožňava, Ratková a Jelšava.

V Jelšave sa výroba gúb ujala i vďaka tamojšej súkenníckej tradícii. Vlnené pokrovce sa odtiaľ vyvážali do Záhrebu, na Ukrajinu, Sicíliu až do roku 1926. V medzivojnovom období tu pôsobili gubári Karol Nagy, Ondrej Kysel, Ján Jurín a Ľudovít Kováč, po 2. svetovej vojne tu pracovali už len dvaja gubári - Ján Jurín a Ľudovít Kováč. Na tradície gubárstva v Jelšave nadviazalo Ústredie ľudovej umeleckej výroby, ktoré v roku 1958 obnovilo výrobu gúb v Klenovci. V tom čase sa tkaním gúb v Klenovci zaoberali pôvodne súkennícke rodiny - Aláčovci, Brndiarovci, rodina Ondreja Bobrovského. Okrem nich sa zhotovovaniu gúb venovali napríklad tiež Jozef Pap, Ondrej Antalík, Helena Knížová, Júlia Vološčuková, Ján Šramo, Ján Jakabšic, Mária Ostricová, Helena Hrušková, v neďalekých Rimavských Zalužanoch Jozef Siničák. V čase najväčšieho rozmachu gubárstva, v 60. - 90. rokoch 20. storočia, pôsobilo v Klenovci 36 gubárov. V súčasnosti je posledným aktívnym gubárom Ján Fotta. Okrem Klenovca pôsobilo niekoľko výrobcov gúb i vo východnej časti regiónu - v Jelšave guby najdlhšie tkala Helena Krušpierová, v Revúckej Lehote sa venovala výrobe gúb Lýdia Kubincová, v Hucíne pôsobila gubárka Kerekešová. V Ši-veticiach viac ako 40 rokov tkala guby Amália Dideková, od nej sa naučila zhotovovať guby Anna Galisová, ktorá sa danému remeslu venovala do roku 2010.

-41 ks zbierkových predmetov

-9 posterov - tlač na PVC, rozmer: 140x70 cm

Jazyk: slovenský

Prvé vyobrazenie guby v Uhorsku je zachytené na kresbe Josta Asmanna z roku 1570 zachytávajúcej uhorského vojaka v dlhom vlasatom plášti. Tiež kresba zo 17. storočia zobrazuje rumunského pastiera oblečeného v bielej gube s tmavými rukávami. Správy o remeselnej výrobe gúb na území dnešného Slovenska pochádzajú až z 19. storočia. Výroba gúb tu bola rozšírená len v niektorých regiónoch - v Gemeri-Malohonte, v Šariši, Zemplíne i Above sa zaoberali remeselnou výrobou gúb, v Zemplíne a Užskej župe bola rozšírená aj domácka výroba gúb. V Gemeri-Malohonte boli centrami remeselnej výroby gúb Rimavská Sobota, Tisovec, Rožňava, Ratková a Jelšava. Údaje o remeselnej výrobe gúb sa objavujú do začiatku 19. storočia z Rožňavy (okolo roku 1800 tu bolo 200 gubárov), Rimavskej Soboty (1830 - 1840 tu bolo 160 gubárov, ktorí ročne vyrobili približne 700 gúb), Tisovca. Gubári z Debrecína v Maďarsku si však rimavskosobotské guby málo cenili, pretože boli riedke a mali prírodnú farbu vlny. Naproti tomu o angorské pokrovce s vlasom vyrábané v Tisovci v 80. rokoch 19. storočia, ktoré mali červenú, modrú a zelenú farbu, bol medzi roľníckym obyvateľstvom Uhorska záujem.

Rumunský pastier zo 17. storočia. Zdroj: Szendrői, J.: A magyar viselet története fejlődése. Budapest 1905, s. 104.

Tiež Samuel Kollár vo svojom diele Oppidi Rima Szombath z roku 1822 uvádza v meste 198 spracovateľov ovčej vlny. Na svetovej výstave vo Viedni v roku 1873 údajne vystavoval aj S. Krečmár z Rimavskej Soboty guby z huňatej vlny a biele konské pokrovce s dlhým vlasom. Výrobe gúb sa v minulosti učili aj tovariši učili po tri roky, teda spolu šesť rokov. Po vyučení sa musel tovariš preukázať majstrovským kusom, zhotovením čisto bielej guby.

Dedínčan z karpatských hôr v gube. Kresba podľa Bikessého z roku 1816.

HISTÓRIA

KÚPEĽNÍCTVO V GEMERI V 19. STOROČÍ

Gemersko-malohontské múzeum
v Rimavskej Šobote -
zariadenie Banskobystrického
samosprávneho kraja

A rimaszombati
Gömör-Kishonti Múzeum -
a Besztercebányai
Önkormányzat Kertület intézménye

Kúpeľníctvo
v Gemeri v 19. storočí

výstava
kiállítás

Fürdőélet
a 19. századi Gömörben

17. apríl 2019 – 30. september 2019
2019. április 17 – szeptember 30.

Kurátor: PhDr. Éva Kerényi, Ph.D.

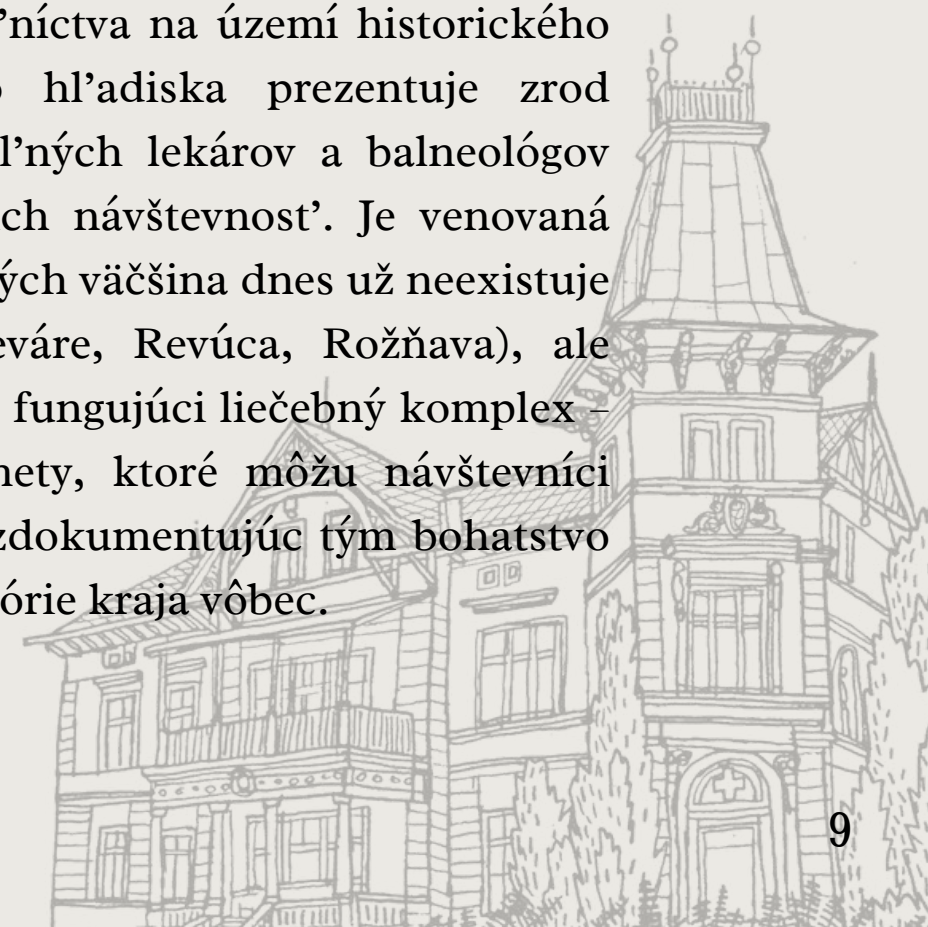
V priestoroch Gemersko-malohontského múzea
A Gömör-Kishonti Múzeum kiállítótermében

www.gmmuzeum.sk

S FINANČNOU PODPOROU
BANSKOBYSSTRICKÉHO
SAMOSPRÁVNEHO KRAJA

Územie dnešného Slovenska je jedným z najbohatších oblastí historického Uhorska z hľadiska kúpeľov. Vybudované kúpeľné mestá okolo termálnych vôd Horného Uhorska dosiahli svoj vrchol popularity v poslednej tretine 19. storočia, ktorá sa právom nazýva aj zlatou érou kúpeľníctva. Bardejov, Sliač, Piešťany, Trenčianske Teplice, Turčianske Teplice, Sklené Teplice, Rajecké Teplice, Korytnica, Vyhne, Herľany, Štós a v neposlednom rade oddychové, turistické a kúpeľné rezorty Vysokých Tatier prilákali ročne tisíce návštevníkov z rôznych kútov Monarchie. V 19. storočí pod pojmom kúpania rozumeli nielen regeneráciu a liečenie, ale aj relaxáciu a príjemné strávenie voľného času, v dnešnom slova zmysle „dovolenku.“

Výstava je venovaná vzniku a vývinu kúpeľníctva na území historického Gemera. Výstava z kultúrnohistorického hľadiska prezentuje zrod jednotlivých kúpeľov, najznámejších kúpeľných lekárov a balneológov Gemera, popularitu jednotlivých miest a ich návštevnosť. Je venovaná kúpeľom a klimatickým zariadeniam, z ktorých väčšina dnes už neexistuje (Dobšina, Hajnáčka, Hodejov, Jelšava, Leváre, Revúca, Rožňava), ale takisto upriami pozornosť na jediný dodnes fungujúci liečebný komplex – kúpele Číž. Kúpeľné upomienkové predmety, ktoré môžu návštevníci vidieť, sa zachovali pre budúce generácie, zdokumentujúc tým bohatstvo miestneho kúpeľného života a kultúrnej histórie kraja vôbec.

Každodenný kúpeľný život

A mindennapi fürdőélet

Móda páncsola aj v kúpeľoch - kúpanie v jasnem Balatone
A divat a fürdőkhöz is költött - fürdőzés a Balaton partján

Bátfarmen plágát kúpeľov Balatone na prelomu 19. a 20. storočia
Bartfa fürdő plakátja a századfordulón

Kvalifikáciu na „liečivé kúpele“ upravoval 100. § XIV. článku zákona z roku 1876. Na prahu 20. storočia požiadavkám doby vyhovovalo okolo 180 kúpeľov v Uhorsku. Kúpeľná sezóna trvala 6 až 8 týždňov: otvárali 1. alebo 15. mája a zatvárali 15. septembra alebo 1. októbra. Kľúčovými osobami kúpeľného života boli riaditeľ areálu, kúpeľný komisár a kúpeľný lekár. Návštevníci boli povinní zaplatiť rekreáciu, liečebný a hudobný poplatok. Z architektonického hľadiska bol centrom kúpeľov vždy samotný prameň a kúpeľný dom (Kurhaus). Neodmysliteľnou súčasťou kúpeľných komplexov boli hotely, kúpeľné pavilóny, kaviarne, reštaurácie a kaplnka pre hosti - u väčších a významnejších komplexov aj kostol pre rôzne konfesie a kamenné divadlo. Vonkajší vzhľad hlavných budov bol väčšinou jednoduchý, vybudovaný v klasicistickom štýle, ale obľúbeným architektonickým štýlom hotelov bol tzv. švajčiarsky štýl. V blízkosti liečebných prameňov bola vždy promenáda alebo kryté korzo, kde sa hostia počas ranných pitných kúr mohli poprechádzať popíjajúc svoju dennú dávku liečivej vody. Najdôležitejšou miestnosťou kúpeľného života bola liečebná hala (Kursalon), ktorá zároveň zastávala aj funkciu reprezentatívneho priestoru: tu sa nachádzala čítareň, knižnica, plesová sieň, divadelná sála, hudobný salón a kasíno, ktoré svedčia o tom, že pacient okrem každodennej liečby mal dostatok možnosti aj na zábavu. Kúpele disponovali aj kolkárnou, jazierkom na člnkovanie a tenisovým kurtom, ktoré prilákali ľudí k športu a pohybu, kým okolie slúžilo pre pacientov túžiacich po turistike a menších výletoch. Pri liečebných prameňoch alebo na promenádach častokrát vyhrávala hudobná kapela pre zábavu hosti, hlavnými udalosťami sezóny však boli plesy na Annu, umelecko-zábavné večierky a koncerty.

Klasicistické kúpeľné budovy v Pátfalvách, splošne prapary parietum a liečebný busty
Klasicistinis fürdőházak Pátfalvában, a teljes egészében parietum és gyógybustok

A "gyógyfürdővé" minősített az 1876. évi XIV. törvénycikk 100. §-a szabályozta. A 20. század küszöbén mintegy 180 magyarországi fürdőhely felelt meg a kor követelményeinek. A fürdői évad legtöbb fürdőben 6-8 hétig tartott: május 1-én vagy 15-én nyitották, s vagy szeptember 15-én, esetleg október 1-én zárták. Az egész fürdőtelep mozgatórugója a fürdőigazgató, a fürdőbiztos és a fürdőorvos személye volt. A látogatók üdülőhasználati díj, gyógy-és zenedíj fizetésére voltak kötelesek. Építészeti elrendezését tekintve a fürdőhely központja mindig a gyógykút és a fürdőház (Kurhaus) volt. A fürdőkomplexum elmaradhatatlan részét képezték a nagyszállók, fürdőházak, kávéházak, éttermek és a fürdőkápolna - nagyobb helyeken az adott felekezetnek megfelelő templom, illetve kószínház. A főépületek külseje általában egyszerű, klasszicista jellegű öltött, a szállókat előszeretettel építették ún. svájci stílusban. A gyógyforrás közelében mindig volt promenád, vagy fedett sétálófolyosó, ahol a fürdőközönség a reggeli ivókúra során gyógyvizét szűrőszelvénye sétálhattott. A fürdőélet legfontosabb helyszíne a gyógyterem (Kursalon) volt, ami betöltötte a reprezentatív helység szerepét: itt kapott helyet a hírlapolvasó, a kölcsönkönyvtár, a bálterem, a színházterem, a zongoraterem, a kaszinó, valamennyi bizonyítéka annak, hogy a gyógyfürdő páciense a mindennapi kúrán kívül szórakozásokat is bőven talált a telepen. Ezen kívül kuglizó, csónakázó tó és teniszpálya csábította játékra és sportra az embert, a fürdő környéke pedig a kirándulni és felfedezni vágyóknak kedvezett. A gyógyfürrásnál vagy a promenádon gyakran zenekar szórakoztatta a közönséget, a fürdőidény társaséletének fénypontjai pedig az Anna-bálok, a műkedvelő-szórakoztató estek és hangversenyek voltak.

Vybudovanie liečebného plánu na populárne vysokejšieho klasicistického rekonštrukcie sa vztáha
k radíme Széchenyi-díjra
A gyógyfürdő építési tervét a népszerűbbé szűkebb klasicisták rekonstrukcióihoz költözteték
A gyógyfürdő építési tervét a népszerűbbé szűkebb klasicisták rekonstrukcióihoz költözteték

- 14 ks výstavných stien (65cm x 250 cm)

- 112 ks zbierkových predmetov z fondov GMM

+ múzejno-pedagogický materiál

-Jazyk: slovenký-maďarský

Číž Csíz

Súľia kúpeľného liečenia a reštaurácia liečebného komplexu
A fürdőszoba gyógykezelés és a gyógytelep rekonstrukciója
Üdülőkészlet a gyógykezelés és a gyógytelep rekonstrukciója
Üdülőkészlet a gyógykezelés és a gyógytelep rekonstrukciója

Najmladšie kúpele Gemerskej župy sa rozprestierajú v Rimavskej doline, juhovýchodne od mesta Rimavská Sobota. Na jódovo-slanú vodu s teplotou 13 stupňov natrafili v roku 1862 náhodne, počas vŕtania studne na pozemku roľníka. Hneď nasledujúci rok sa prameň Themis stal medzinárodne známym. K vybudovaniu kúpeľov došlo až po roku 1888, keď porozmlok, ktorý bol dovtedy v súkromnom vlastníctve, odkúpila Rimamuránsko-salgótarjánska železniárska spoločnosť a ihneď podnikla ďalšie vŕtania studní. Kým prameň Neptun bol nižšej kvality, prameň Hygieia kvalifikovali ako najúčinnejší spomedzi európskych jódovo-brómových prameňov. Kým ministerstvo vnútra v roku 1891 vyhlásilo vodu oficiálne za „minerálnu“, už bolo celosťatne v obehu 20 000 fliaš plnených z prameňa Hygieia. Akciová spoločnosť jódovo-brómových kúpeľov Číž pod vedením Artúra Glóza na prelome storočia pozdvihla toto miesto na moderný kúpeľný komplex. Vodu z čížskych prameňov používali na kúpanie, pitie, pri inhalačných procedúrach, lekári ju odporúčali predovšetkým na podporu látkového metabolismu a krvotvorného procesu. Pacienti navštevovali kúpele predovšetkým s cieľom liečenia problémov žliaz, reumy, kostných a kľbových ochorení, pri pohľavných a kožných ťažkostiach a neurózach. Na začiatku 20. storočia navštevovalo kúpele priemerne 1 700 stálych hosti, pričom ročnú návštevnosť môžeme považovať za dvojnásobnú. Kúpele navštevovali okrem obyvateľov Uhorska aj príslušníci cirkvi a domobrany, a takisto aj aristokrati z najrôznejších častí krajiny. Kúpele, s cieľom vedeckých pozorovaní, navštevovali aj významní balneológovia danej doby. Legendárneho kúpeľného lekára Andora Pázára, ktorý na území kúpeľov zariadil aj vlastné sanatórium na liečenie chorých detí, panovník vymenoval do funkcie „zdravotného radcu“. V období rakúsko-uhorskej monarchie fungovala v rámci komplexu aj jedinečná liečebňa pre maďarských kráľovských honvéde.

Kúpeľná divozna a budova štátolečnice kúpeľov sa nachádzala vspredného avštie
A gyógytelep (Kurhaus) és az egészségügyi épület a fürdőtelep közepén állt
Fürdőház és gyógytelep épületei a fürdőtelep közepén állt

Gömör legfiatalabb gyógyfürdője a Rima-völgyben fekszik, dél-keletre Rimaszombat városától. A 13 hőfokos jódos-sós forrásra 1862-ben egy parasztagrda telkén kútásás során bukkantak rá, s a következő évben a Themis-forrás vizét már nemzetközi hírnévre tett szert. A fürdő igazi kiépülése csak 1888 után következett be. Ekkor az addig magántulajdonban levő telket a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. vásárolta meg, s újabb kútfúrásokat eszközöltetett. Míg a Neptun-forrás minőségében szerény, addig a Hygieia forrás az európai jód-és brómtartalmú vizek közül a leghatásosabbnak bizonyult. Vizét rövid idő alatt forgalomba hozták. Mire a magyar királyi belügyminisztérium 1891-ben hivatalosan is az „ásványvizek” rangjára emelte a csízi vizet, ekkorra a víz már mintegy 20.000 palackban szállított szét ország-szerte. A Glósz Artúr igazgatásával működő „Csízi Jód-, Bróm-forrás Fürdő Részvénytársaság” a századforduló éveiben virágzó, korszerű fürdőteleppé avasztatta a gyógyhelyet. A csízi vizeket fürdő-, ivó- és beálegzőkúra alakjában egyaránt használták, az orvosok főleg anyagcsere és vérképzésre ajánlották. A páciensek főleg mitrigybajok, reuma, csont-és ízületi bajok, nem betegség, bőrbajok és ideggyógyászati miatt látogattak a fürdőt, amely az 1910-es években már átlag mintegy 1700 állandó vendéget számlálhatott, éves vendégforgalma pedig ennek a duplájára nőtt. A polgárság mellett az egyház, a honvédelem, illetve az arisztokrácia köréből is számíthatott látogatókra Csízifürdő az ország minden tájáról. A fürdőtelepet tudományos célból a kor neves balneológusai is érdeklődéssel látogatták. A telep legendás fürdőorvosát, Pázár Andort, akinek beteg gyermekek befogadására saját sanatóriuma is működött a telepen, a királyi egészségügyi tanácsosi címmel ruházták fel. A Monarchia éveiben a komplexumon belül működött a Magyar Királyi Honvédtisztek gyógyháza is.

Súkromné vily v anatóliai tükörrel na pohodila kúpeľných hosti
A fürdőtelep magánéleti színtere a fürdővendégek látogatását szolgálta
Fürdőház és gyógytelep épületei a fürdőtelep közepén állt

Promenáda a fürdőház
A fürdőtelep parkja
A fürdőtelep parkja
Fürdőház és gyógytelep épületei a fürdőtelep közepén állt

UMENIE PÍSANIA

Po stopách starožitných kalamárov

Gemersko-malohontské múzeum v Rimavskej Sobote
- kultúrne zariadenie Banskobystrického samosprávneho kraja

A rimaszombati Gömör-Kishonti Múzeum
- a Besztercebányai Önkormányzati Kerület intézménye

výstava • kiállítás

Umenie písania
Po stopách starožitných kalamárov

Az írás művészete
Antik kalamárisok nyomában

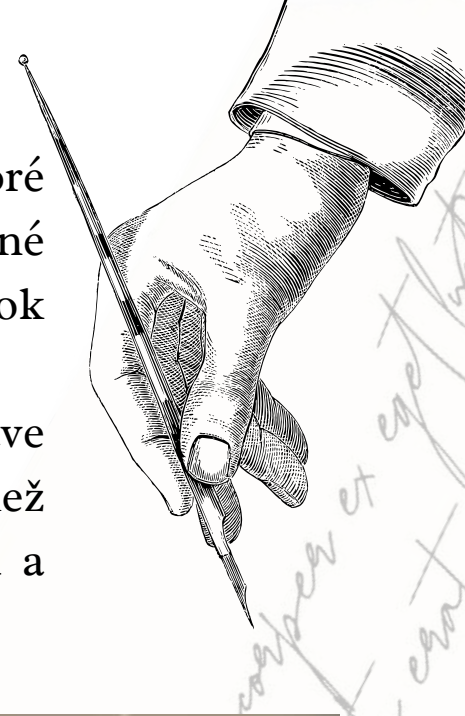
1. júl – 30. október 2015 • 2015. július 1. – október 30.

Kurátorky • Kurátorok:
PhDr. Éva Kerényi
Mgr. Anita Tóthová

www.gmmuzeum.sk

Výstava „Umenie písania. Po stopách starožitných kalamárov“ prezentuje svet historických kalamárov od novoveku až po 20. storočie. Budú na nej predstavené kalamáre zo zbierkového fondu Gemersko-malohontského múzea, ale aj zo súkromných zbierok. Návštevníci sa budú môcť oboznámiť s históriou kalamárov a s vývojom umenia písania. Dejiny vývoja kalamárov siahajú až do obdobia staroveku a sú úzko spojené s vývojom písania. Kalamár od svojho počiatku slúžil na úschovu atramentu. Písacie potreby sa menili a prispôbovali v závislosti od danej doby. Podoba kalamáru tiež podliehala dobovému vkusu a módnosti, preto je aj nositeľom výtvarnej a estetickej hodnoty danej doby. Počas stáročí sa kalamáre vyrábali z rôznych materiálov a tak je ich materiálová škála nesmierne pestrá: sklo, drevo, hlina, fajansa, porcelán, kamenina, mosadz, kov, liatina, cín, mramor a umelá hmota. Ukážky týchto jednotlivých typov kalamárov budú zastúpené aj na výstave.

- Vystavené kalamáre vyrábali remeselníci ručne alebo boli vyhotovené v manufaktúrach a továrňach. Niektoré vznikli aj na území Gemera-Malohontu, napríklad v manufaktúre v Hrnčiarskej Vsi – Pondelku. Ďalšie predstavené nádoby na atrament boli vyrobené v Uhorsku, niektoré dokonca aj v zahraničí. Najstarší kalamár zo zbierok Gemersko-malohontského múzea je tiež zo zahraničnej produkcie a bol vyrobený v druhej polovici 17. storočia.
- Popri klasických úžitkových kalamároch, používaných v šľachtických a meštianskych rodinách, budú na výstave prezentované aj jedinečné druhy týchto predmetov, a to ľudové, cestovné, školské nádoby na atrament a tiež suveníry vo forme kalamárov. Vystavené budú okrem iného aj kalamár Istvána Ferenczyho, Mihálya Tompu a rodiny Gömöry.

- 50 ks kalamárov z etnografického a historického fondu GMM
- katalóg ku výstave
- 8 výstavných posterov (A2).
- Jazyk: slovenký-maďarský

PRÍRODNÉ VEDY

Sysel'

Prebúdžanie a rozmnožovanie

Sysle sú zimní spáči. Prebúdajú sa pomerne skoro. Niektoré už koncom februára, no spravidla začiatkom marca. V dňoch po prebudení začínajú aktívny spoločenský život. Hľadajú si potravu, čistia sa, opravujú nory a zoznamujú sa susedmi. Už v prvých dňoch a týždňoch po prebudení začínajú samičky najať a samce začínajú vyhladávať samičky pripravené na oplodnenie. V tomto období od nich samičky zvládajú ofuchávanie a zisťovanie, či sú pripravené páčiť sa. Medzi samcami pri tom dochádza k voľným či menším konfliktom. Samičky sú pohlavne dospelé po prvej hybernácii, samce po prvej, no niekedy až po druhej hybernácii. K páreniu dochádza v podzemnej nore. Samce sa pária s viacerými samičkami, no výskumy naznačujú, že samička sa pári len s jedným samcom.

Sysle majú mláďatá raz ročne. Samička je tehotná 25 – 28 dní. Pre mláďatá si často vyhrabe osobitnú noru a niekedy jej v tom pomáhajú aj samce. V jednom vrhu má spravidla 4 – 8 mláďat, no môže mať aj len jedno alebo až 10 – 11 mláďat. Jednorodné samičky majú spravidla menej mláďat ako staršie, no tiež samičky, ktoré sa pária slob, majú viac mláďat ako samičky, ktoré sa pária až neskôr na jeseň. Pri narodení vážia mláďatká približne 5 g, sú slepé, majú zatvorené oči a uši. Šesť mesiacov narástajú približne na veľkosť 15 – 17 dní, oči sa im otvoria približne medzi 22 a 25. dňom. Keď majú 25 – 27 dní, prerážajú sa im horné a dolné rezy a vo veku asi 30 dní sa im otvoria ušnice. Prvý mesiac života strávia mláďatá v nore a živia sa materským mliekom. Začiatkom svojho druhého mesiaca začínajú vychádzať z nory, zoznamovať sa s okolitým svetom a prijímať pevnú potravu, no samička ich ešte stále kŕmi. Odstav ich až vo veku približne 50 – 57 dní.

Prvé sysle sa prebúdajú v posledných februárových a prvých marcových dňoch

Krátko po prebudení začínajú samce vyhľadávať samice pripravené na párenie a tie vtedy od nich znesú ofuchávanie

Samce sú v tomto období voči sebe agresívne a ich bitky sa často končia zraneniami

Po oplodnení si samice začínajú pripravovať noru pre mláďatá

Tehotná samička

Samičky, ktoré majú mláďatá, môžeme spoznať podľa zdurených bradaviek

Mláďatá opúšťajú noru prvýkrát približne po mesiaci

Diverzita biotopov je jednou z podmienok diverzity rastlinných a živočíšnych druhov. Každý typ krajiny má svoj význam. Lesy, mokrade aj lúky majú svojich obyvateľ'ov, ktorí v inom prostredí neprežijú. A tak majú ne-zastupiteľ'né miesto v krajine aj nízkotrávnaté pasienky a lúky, ktoré sú domovom sysl'a. Ešte pred 50 – 60 rokmi považovali ľudia na Slovensku sysle za všadeprítomných škodcov poľnohospodárskych plodín. Stačilo však niekoľko desiat'ročí, intenzívna chemizácia v poľnohospodárstve, zmena obhospodarovania krajiny a miznutie vypásaných nízkotrávnatých lúk, a tieto malé spoločenské hlodavce sa u nás ocitli na pokraji vyhynutia. Výstava Sysel' predstaví spôsob života jedného z najfotogenickejších hlodavcov. Prostredníctvom fotografií a dermoplastických preparátov spoznáte stavbu jeho tela, spôsob života, vzťah s ľuďmi, jeho domov a ostatné druhy živočíchov a rastlín, s ktorými zdieľa jeden životný priestor. Budete si môcť vyskúšať, aké je to v syslom tuneli a prostredníctvom hier si budete môcť overiť, či spoznáte aj jeho susedov.

Gemersko-malohontské múzeum – kultúrne zariadenie Banskobystrického samosprávneho kraja

Vás pozýva na výstavu

SYSEL'

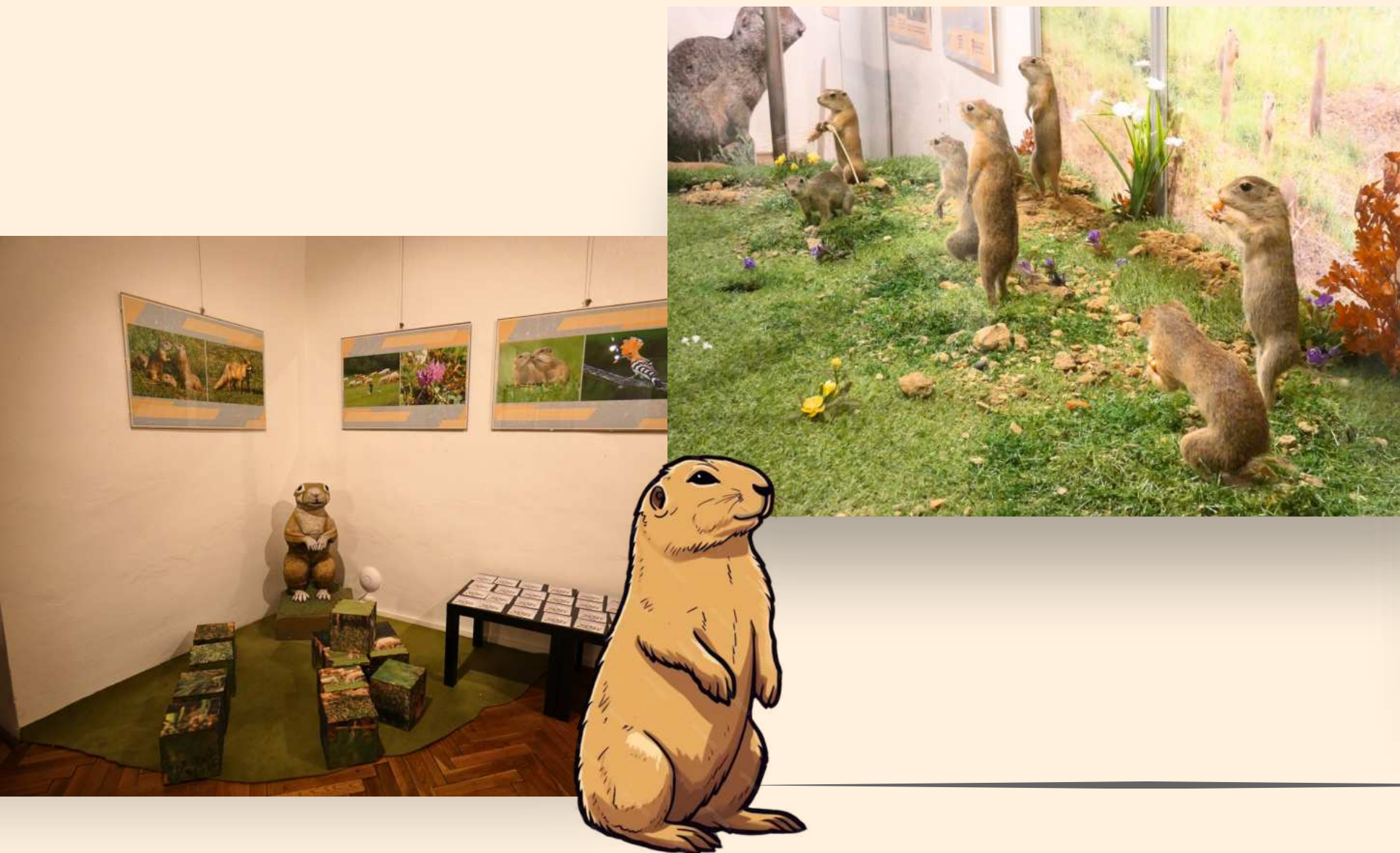
9. september 2021
– 30. január 2022

v priestoroch
Gemersko-malohontského múzea
v Rimavskej Sobote

www.gmmuzeum.sk

- Banery výstavy – 15 ks., 140 x 70 cm, hrúbka 0,5 cm (pevné, nedajú sa zohnúť)
- Externé banery výstavy (napr. na stenu budovy, možné použiť aj v interiéri) 2 ks. na fólii –pevná plachta s očkami, rozmery 170 x 266 cm, možné zrolovať do rolky s dĺžkou 170 cm.
- Syslí tunel v nadživotnej veľkosti: dvojdielna kovová konštrukcia, rozmery 1. kusu 96 x 93 cm, 2. kusu 106 x 93 cm. Dajú sa čiastočne vložiť do seba a budú tak mať dĺžku cca. 110 cm.
- OSB dosky na doplnenie tunela 2 ks, rozmery 200 x 55 cm.
- Umelá tráva na pokrytie tunela – rolka s dĺžkou cca. 200 cm.
- Pozadie tunela – pevná plachta – rozmery 220 x 200 cm, zrolovateľné na rolku s dĺžkou 200 cm.
- Dioráma: OSB dosky pokryté umelou trávou, resp. polystyrénom s vyrytými chodbami, rozmery 218 x 70 x 3 cm (1 ks.), 218 x 70 x 14 cm (1 ks.), 70 x 50 x 5 cm (2 ks.)
- 2D vyrezané makety syslíov na dotvorenie výstavy 5 ks., rozmer najväčšieho cca. 140 x 80 x 1 cm
- Interaktívne hry – skladačka (kocky), pexeso, možné tiež poskytnúť materiál k tvorivým dielňam
- K výstave vieme zapožičať zbierkové predmety – dermoplastické preparáty 9 ks. syslíov pasienkových (do diorámy)
- Jazyk: slovenský

Havrany a ich príbuzní

Gemersko-malohontské múzeum –
kultúrne zariadenie Banskobystrického samosprávneho kraja

výstava

Havrany a ich príbuzní

10. september 2019 –
31. december 2019

Vo výstavných priestoroch
Gemersko – malohontského múzea, Nám. M. Tompu 5, Rimavská Sobota

www.gmmuseum.sk

S FINANČNOU PODPOROU
BANSKOBYSTRICKÉHO
SAMOSPRÁVNEHO KRAJA

Výstavu z verejných zdrojov podporil
Fond na podporu umenia

u. fond na podporu umenia

Krkavcovité vtáky patria do radu spevavcov, podobne ako napríklad vrabce alebo sýkorky. Sú pomerne veľké, majú silný zobák a väčšinou sú sfarbené čierno, ale mnoho z nich má aj pestré perie. Do čel'ade patrí približne 120 vtáčích druhov, z nich na Slovensku hniezdi osem. Vtáky tejto čel'ade patria k najinteligentnejším vtákom a živočíchom vôbec. Pomer hmotnosti mozgu k hmotnosti tela je u nich veľmi vysoký, porovnateľný s primátmi a veľrybami. Výstava „Havrany a ich príbuzní“ predstaví krkavcovité vtáky hniezdiace na území Slovenska a ich život. Prostredníctvom fotografií a dermoplastických preparátov sa naučíte rozlišovať jednotlivé druhy vtákov tohto taxónu, zoznámite sa s mýtmi, bájkami a poverami, ktoré sa s nimi spájajú a budete si môcť vyskúšať, aké je to byť v ich hniezde. Na záver si pomocou interaktívnych hier budete môcť overiť, či ich už dokážete od seba odlíšiť.

- Banery výstavy – 11 ks, 140 x 70 cm, hrúbka 0,5 cm (pevné, nedajú sa zohnúť) (plnofarebné plastové platne "komatex" s hrúbkou 5 mm)
- Interaktívna hra Labyrint na určovanie druhov (drevená doska s pohyblivými časťami, cca. 100 x 80 cm)
- Magnetická hra na priradovanie dospelých vtákov k hniezdam (magnetická tabuľa 120 x 150 cm a magnetky)
- Magnetická hra – skladačka (2. strana magnetickej tabuľe, jednotlivé magnetické diely skladačky)
- 3 nadživotné makety hniezd - krkavca čierneho, havrana poľného a kavky tmavej v polobúdke. Návštevníci si môžu hniezda vyskúšať a vžiť sa tak do života vtákov. Makety majú rozmery približne 1 x 1 x 1 m, nosnosť 120 kg, ku každej z nich patrí pozadie tlačené na plastovú fóliu s rozmermi 3,60 x 2,60 m (2 x, krkavec a havran) a 2,20 x 2,60 m (kavka). Pozadia na fólii je možné zrolovať do rolky s dĺžkou 2,60 m.
- K výstave vieme zapožičať zbierkové predmety - dermoplastické preparáty havrana poľného, kavky tmavej a orešnice perlavej.
- Jazyk: slovenský

Podmienky zapožičania výstavy

- V rámci BBSK je zapožičanie zadarmo
 - V rámci Slovenska: 50€
 - Mimo Slovenska: 100€
- Organizácia, ktorá si výstavu zapožičia hradí:
 - náklady na dopravu a inštaláciu;
 - cestovné náklady pre kurátora v prípade potreby pri inštalácii a likvidácii výstavy;
 - v prípade výpožičky do zahraničia náklady pre kurátora (cestovné, stravné, nocľah a i.)
- TEXTOVÚ ČASŤ PANELOV JE MOŽNÉ VYUŽIŤ LEN PO SÚHLASE VLASTNÍKA VÝSTAVY

● TEŠÍME SA NA SPOLUPRÁCU ●

● Kontakt:

Mgr. Szilvia Tóth, prmanager@gmmuzeum.sk

Gemersko-malohontské múzeum
Námestie M. Tompu 14/5
979 01 Rimavská Sobota

BANSKOBYSŤRICKÝ
SAMOSPRÁVNÝ KRAJ